

BADANIA KONSERWATORSKIE
elewacji dawnej Hali Miejskiej w Tczewie
(obecnie Centrum Kultury i Sztuki)

Autor badań i opracowania:

dr hab. Małgorzata Korpala, prof. ucz.

dr hab. Małgorzata Korpala prof. ucz.

Dyplomowany Konserwator Dział Sztuki
ul. Filtrowa 77/16, 02-032 Warszawa

Warszawa 2024

1. ZAKRES I PRZEBIEG PRAC

1.1. Cel badań

Celem opracowania jest ustalenie historycznej kolorystyki elewacji budynku dawnej Hali Miejskiej w Tczewie przy ul. Kardynała Stefana Wyszyńskiego 10 (obecnie Centrum Kultury i Sztuki).

1.2. Zakres i metody badań

Opracowanie sporządzono na podstawie:

- dostępnych źródłowych materiałów ikonograficznych ilustrujących wygląd elewacji budynku w przeszłości;
- wizji lokalnej w obiekcie (wykonanie odkrywek i pobranie próbek),
- analizy mikroskopowej próbek pobranych z obiektu.

Wykorzystano różne dostępne źródła (m. in. zasoby zgromadzone przez Miejską Bibliotekę Publiczną im. Aleksandra Skulteta w Tczewie¹) prezentujące wygląd obiektu w różnych okresach: pocztówki barwne oraz zdjęcia czarno-białe.

Przeprowadzono badania konserwatorskie tynków elewacyjnych na obecność warstw malarskich w celu ustalenia pierwotnej kolorystyki elewacji oraz stanu zachowania (w tym ustalenia materiałów pierwotnych i wtórnych).

Pobrano 20 próbek, które zatopiono w żywicy akrylowej (Duracryl, firmy Spofa Dental, Praha). Obserwację przekrojów naszlifów w powiększeniu (ok. 100 – 160 x) wykonano pod mikroskopem (TLP ICD TRINO). Fotografie przekrojów pobranych z obiektu próbek, wykonano w świetle rozproszonym, w powiększeniu (ok. 100 – 120 x) za pomocą sprzężonej z mikroskopem kamery cyfrowej (MEM 1300 Digital Eyepiece for Microscope).

W opracowaniu wykorzystano tylko zdjęcia naszlifów, które zostały uznane za wnoszące istotne informacje o obiekcie. Miejsca wykonania odkrywek i pobrania próbek zostały udokumentowane fotograficznie oraz dodatkowo zaznaczone na planach inwentaryzacyjnych opracowanych przez Biuro Inżynierskie Anna Gontarz-Bagińska.

1.3. Podstawa opracowania

Umowa z Biurem Inżynierskim Anna Gontarz-Bagińska.

Umowa z inwestorem Gminą Miejską Tczew

1.4. Wykonawca:

Autor badań konserwatorskich i opracowania: dr hab. Małgorzata Korpała prof. ucz.,
ul. Filtrowa 77/16, 02-032 Warszawa

¹ <https://skarbnica.tczew.pl/?s=hala%20miejaska> (data wejścia 1.02.2024)

2. BADANIA

2.1. Historia obiektu– zmiany wyglądu elewacji w zachowanych widokach budynku

Historyczny widok budynku znany jest z licznych pocztówek i zdjęć. Na ich podstawie można więc prześledzić zmiany jakie wprowadzano podczas kolejnych remontów. Dotyczą one przede wszystkim kolorystyki elewacji, a także detalu architektonicznego i rzeźbiarskiego.

Budynek przy ul. Kardynała Stefana Wyszyńskiego 10 wzniesiono w 1910 roku na obszarze dawnej strzelnicy i zasypanej fosy miejskiej oraz na terenie należącym do oberżysty Michała Lindemanna. Budynek pełnił funkcję Hali Miejskiej. Informacje na temat historii obiektu są dość skąpe i wyrywkowe.

Od 1919 roku, po przyłączeniu Tczewa do Polski budynek nadal pełnił funkcję Hali miejskiej – na archiwalnych zdjęciach widoczne są polskojęzyczne szyldy). Z lat 30. XX wieku zachowały się archiwalne wzmianki o złym stanie elewacji, więc można przypuszczać, że wykonano wówczas remont polegający na położeniu nowych tynków i pomalowaniu detalu zdobniczego.

W 1948 roku z inicjatywy Centralnej Rady Związków Zawodowych, budynek przeznaczono na Miejski Dom Kultury Robotniczej, nazwany później Domem Kultury Kolejara, który funkcjonował do roku 1995, gdy połączono go z Tczewskim Domem Kultury (istniejącym od 1975 roku przy ul. Kołłątaja, w dawnym Domu Socjalnym Pomorskiej Fabryki Gazomierzy) tworząc Tczewskie Centrum Kultury.

Z analizy prasowych artykułów i archiwalnych wzmianek z lat 70. XX wieku wiadomo o złym stanie i problemach z rozpoczęciem remontu budynku. Można więc stwierdzić, że w okresie powojennym podejmowano tylko doraźne, bieżące naprawy. Więcej informacji można uzyskać analizując zachowane zdjęcia, na których można dostrzec, że dekorację plastyczną z naczółka, która jest widoczna jeszcze na zdjęciu z 1963 r, a później także z 1982 r., prawdopodobnie usunięto w połowie lat 80. XX.

W latach 90. XX wieku budynek przeszedł kapitalny remont. W 2007 roku instytucja przeszła kolejną reorganizację, w wyniku której powstało obecne Centrum Kultury i Sztuki.

Poniżej zostały zamieszczone widoki elewacji frontowej, które uporządkowano kierując się informacjami o datowaniu zdjęć (czasem bardzo ogólnym i niemożliwym do pełnej weryfikacji), a także na podstawie analizy zmian widocznych w bezpośrednim otoczeniu budynku (budowa parkanu i wysokość krzewów i drzew po lewej stronie zdjęcia; zmiany w wyglądzie części rozbudowanej po prawej stronie). Datowanie w podpisach zdjęć podane jest zgodnie z informacjami źródłowymi.

Informacje o zmianach kompozycji kolorystycznej elewacji porównywano do informacji uzyskanych w trakcie analizy pobranych próbek warstw malarskich i tynku.

fot 1. Elewacja frontowa – naczółek, stan ok. 1911 r.²

fot 2. Elewacja ogrodowa – stan ok. 1911 r.³

² <https://polska-org.pl/7739486.foto.html?idEntity=7739481> a także <https://skarbnica.tczew.pl/?s=hal%C3%A1%20miejska> (Data wejścia 1.02.2024).

³ Zbiory Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Aleksandra Skulteta w Tczewie.

fot 3. Elewacja ogrodowa – stan przed 1919.⁴

fot 4. Wnętrze – stan ok. 1910/1911.⁵

W budynku mieściły się: kasyno z restauracją, salon bilardowy, kręgielnia, mniejsza sala restauracyjna tzw. sala czerwona, duża sala restauracyjno-koncertowa. Była to reprezentacyjna sala tczewskiej Hali Miejskiej i mieściła ok. 1500 osób.⁶

⁴ <http://www.marienburg.pl/viewtopic.php?t=6125> (Data wejścia 1.02.2024).

⁵ Zbiory Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Aleksandra Skulteta w Tczewie.

⁶ J. Golicki, „Album tczewski. Fotografie do 1945 roku. Tom 5; za: Edmund Raduński, Zarys dziejów miasta Tczewa.

Funkcję hali widowiskowej, w której odbywają się różne publiczne imprezy budynek pełnił przez cały czas, niezależnie od zmian formalnych do dziś.

fot 5. Elewacja frontowa – stan przed 1919.⁷

fot 6. Elewacja frontowa – stan ok. 1914 r.⁸

⁷ Datowanie wg flag Cesarstwa Niemieckiego (II Rzeszy), które formalnie obowiązywały do 11 sierpnia 1919 r.

⁸ Datowanie wg <https://skarbica.tczew.pl/2281/tczew-obecne-liceum-ogolnoksztalcace-im-marii-sklodowskiej-curie-przy-ulicy-szkoly-morskiej-1/> (data wejścia 1.02. 2024). Widoczne czarno-białe flagi zawieszono dla

fot 7. Elewacja frontowa – stan ok. 1915 r.⁹

fot 8. Elewacja frontowa – stan ok. 1914 r.¹⁰

uczczenia zwycięskiej bitwy pod Tannenbergiem, stoczonej w ramach operacji wschodniopruskiej w 1914 r. pomiędzy siłami Imperium Rosyjskiego a Cesarstwem Niemieckim.

⁹ Zbiory Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Aleksandra Skulteta w Tczewie.

¹⁰ <https://polska-org.pl/9752571,foto.html?idEntity=7739481> (Data wejścia 1.02.2024).

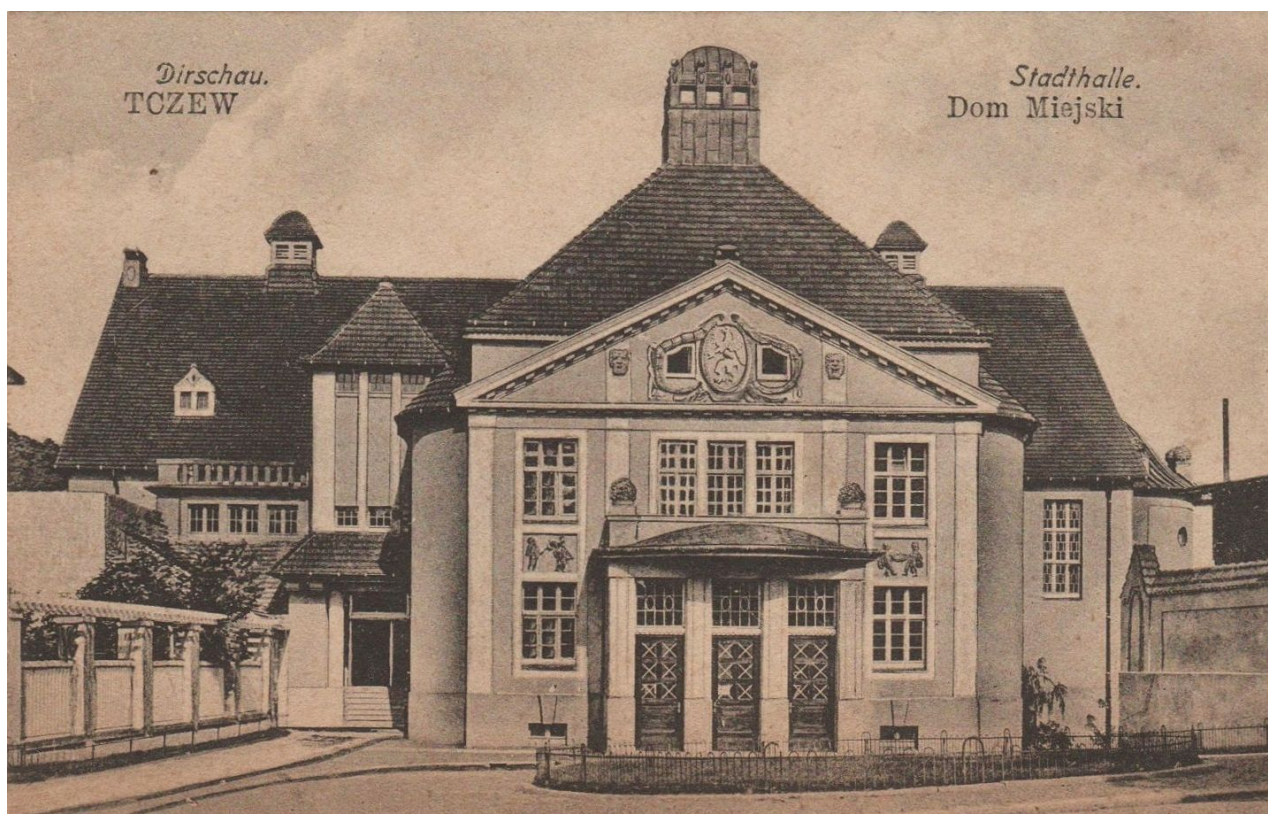
Hala Miejska, ze zbiorów Damiana Weskamp
 fot 9. Elewacja frontowa – stan przed 1919 r.¹¹

fot 10. Elewacja frontowa – stan przed 1919.¹²

¹¹ Zbiory Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Aleksandra Skulteta w Tczewie.

¹² Zbiory Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Aleksandra Skulteta w Tczewie.

fot 11. Elewacja frontowa – stan przed 1919 r.¹³

fot 12. Elewacja frontowa – stan ok 1919.¹⁴

¹³ Zbiory Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Aleksandra Skulteta w Tczewie.

¹⁴ <https://dawnytczew.pl/forum/viewtopic.php?t=114&start=20> (Data wejścia 1.02.2024).

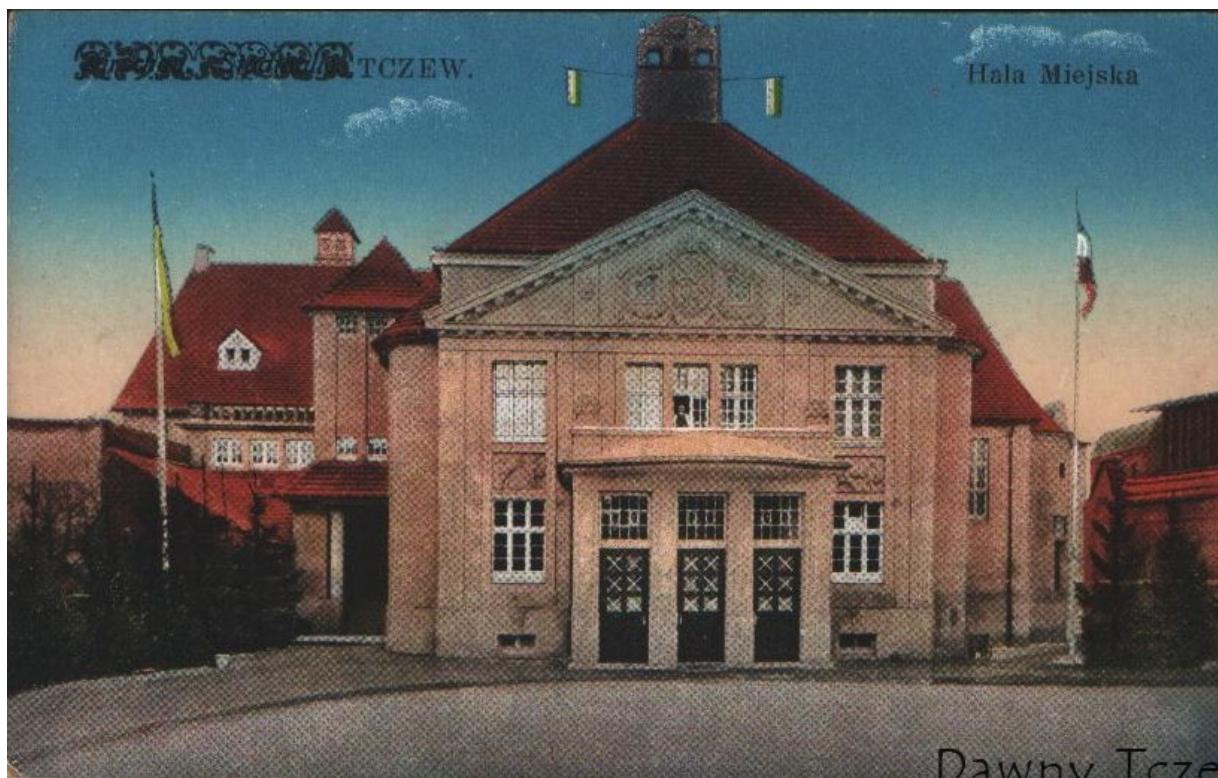

fot 13. Elewacja frontowa – stan ok 1919.¹⁵

fot 14. Elewacja frontowa – okres międzywojenny.¹⁶

¹⁵ Zbiory Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Aleksandra Skulteta w Tczewie.

fot 15. Elewacja frontowa – stan lata 30. XX w.¹⁷

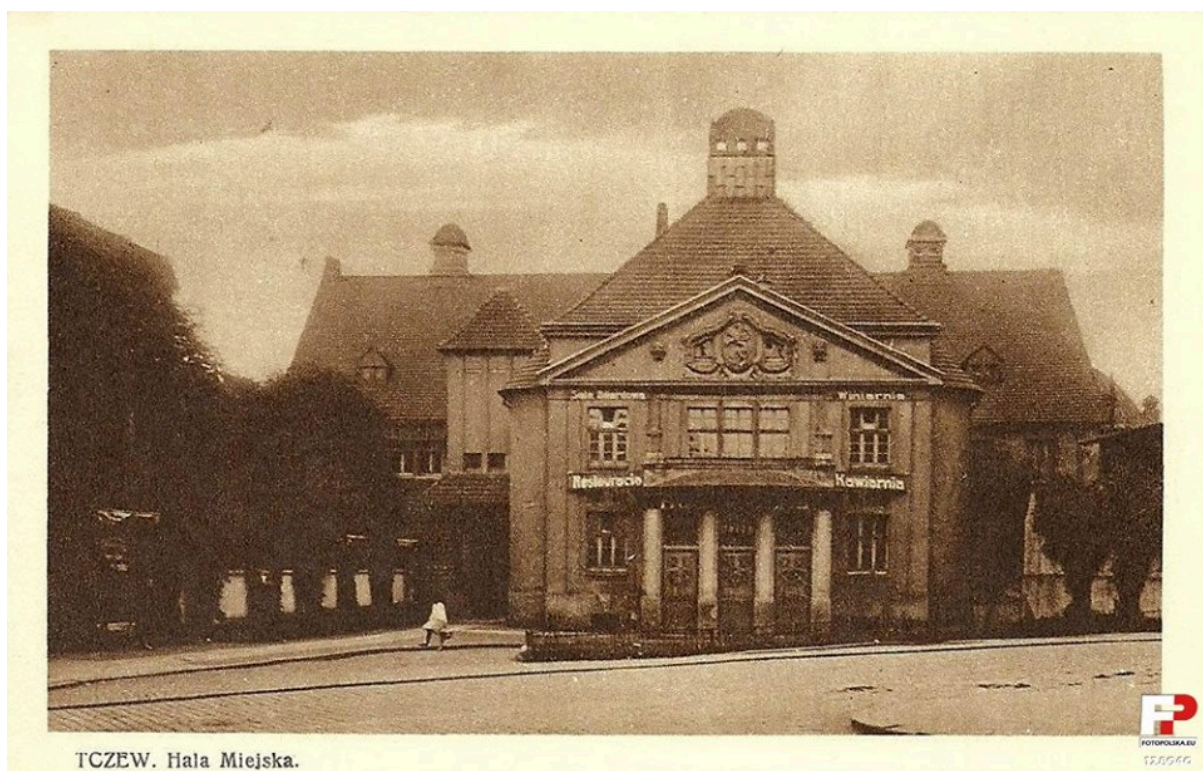

fot 16. Elewacja frontowa – stan lata 30-te XX w.¹⁸

¹⁶ Zbiory Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Aleksandra Skulteta w Tczewie.

¹⁷ <https://dawnytczew.pl/forum/viewtopic.php?t=114&start=20> (data wejścia 1.02.2024).

¹⁸ <https://dawnytczew.pl/forum/viewtopic.php?t=114&start=20> (data wejścia 1.02.2024).

TCZEW. Hala Miejska.
 fot 17. Elewacja frontowa – stan przed 1939, okres międzywojenny – polskie napisy na szyldach.¹⁹

fot 18. Elewacja frontowa – stan prawdopodobnie po II wojnie światowej, przed 1960 r.²⁰

¹⁹ Zbiory Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Aleksandra Skulteta w Tczewie.

²⁰ Zbiory Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Aleksandra Skulteta w Tczewie.

fot 19. Elewacja frontowa – stan w 1963 r.²¹

Dom Kultury Kolejarza, ze zbiorów Adama Samulewicza

fot 20. Elewacja frontowa – stan w 1963 r.²²

²¹ <https://dawnnytczew.pl/forum/viewtopic.php?t=114&start=20> (data wejścia 1.02.2024); Zbiory Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Aleksandra Skulteta w Tczewie.

²² Zbiory Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Aleksandra Skulteta w Tczewie.

fot 21. Elewacja frontowa – stan w 1982 r.; fot. Stanisław Zaczyński.²³

fot 22. Elewacja frontowa – stan w 1988 r.; fot. Stanisław Zaczyński.²⁴

²³Zbiory Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Aleksandra Skulteta w Tczewie; Data widoczna na banerze nad drzwiami: „XXIII Drużynowe Mistrzostwa Polski Kolejarzy w Kręglarstwie 4-5.12.1982”.

²⁴ Zbiory Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Aleksandra Skulteta w Tczewie.

fot 23. Elewacja frontowa – stan 1 września 2000 r.; fot. Stanisław Zaczyński.²⁵

²⁵ Zbiory Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Aleksandra Skulteta w Tczewie.

2.2. Wyniki badań odkrywek i próbek

Szczegółowe badania pozwalające sprawdzić jaka była dawna kompozycja kolorystyczna elewacji, były możliwe wyłącznie wobec warstw zachowanych na ścianach na elementach architektonicznych (lizeny, gzymsy, kroksztyny). Miejsca wykonania odkrywek i pobrania próbek zostały oznaczone na fotografii ogólnego widoku elewacji.

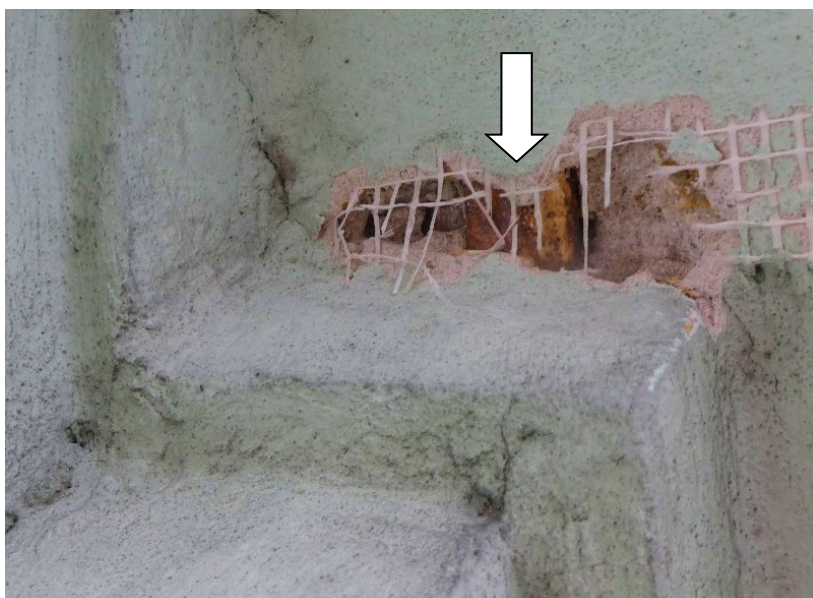
fot 24. Elewacja frontowa (stan II 2024) – z zaznaczonymi miejscami pobierania próbek.

2.2.1. Elewacje

Elewacje były kilkakrotnie remontowane. W czasie ostatniego remontu w latach 90. XX w. cokół obłożono czerwonym klinkierem naśladującym cegłę, a na ściany położono nowe tynki i powłoki farb. Obecna kompozycja kolorystyczna to różowo-kremowe ściany oraz lizeny i naczółek w kolorze jasnej zieleni o odcieniu pistacjowym.

fot 25. Elewacja frontowa, naczółek, szczyt gzymsu koronującego (stan II 2024).

fot 26. Elewacja frontowa, naczółek – fragment podniebia gzymsu koronującego – widoczna plastikowa siatka wzmacniająca wtopiona w ostatnią warstwę tynku (stan II 2024).

Podczas ostatniego remontu zastosowano siatkę plastikową, która miała poprawić przyczepność i zniwelować pojawiające się w niektórych miejscach pęknięcia. W innych miejscach krawędzie lizen i narożniki ścian były „stabilizowane” metalowymi kątownikami. Te współczesne siatki i kątowniki utrudniały pobranie próbek zawierających wszystkie warstwy chronologiczne.

W odkrywcze na podniebiu gzymsu koronującego w naczółku widoczne są także stalowe sztaby konstrukcyjne.

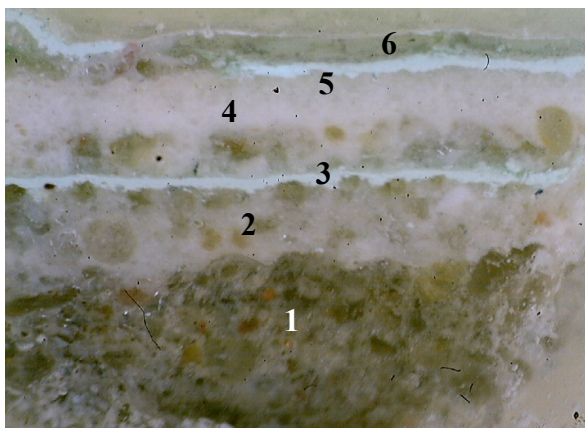
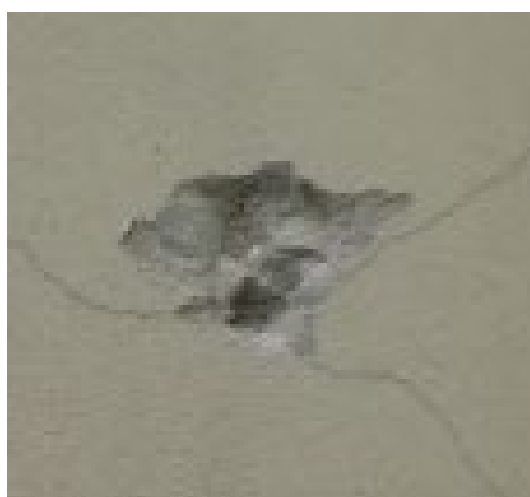

Tabela 1. Próbką nr 6 lico ściany naczółek			
Lp.	Kolor warstwy	Rodzaj warstwy	W-wa chron.
1.	szary	tynk cementowy	IV
2.	biało-szary	tynk wapienno-cementowowy	V
3.	biały	gładź	V
4.	zielony jasny	warstwa malarska	V
5.	biały	gładź	VI
6.	zielony jasny	warstwa malarska	VI

fot 27. Przekrój próbki nr 6 – lico ściany w naczółku.

Analiza odkrywki i próbki z naczółka pozwala stwierdzić, że pierwotna warstwa malarska nie zachowała się – pierwsza zachowana warstwa to wtórny szary tynk cementowy. Jest to powiązane z faktem usunięcia sztukaterii, które rozmieszczone były w między oknami i wokół nich.

fot 28. Elewacja frontowa (stan II 2024).

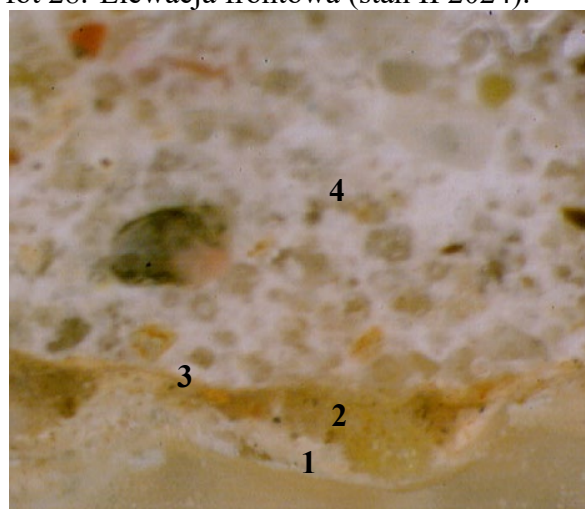

Tabela 2. Przekrój próbki nr 16 – ściana między lizenami			
Lp.	Kolor warstwy	Rodzaj warstwy	W-wa chron.
1.	kremowo-różowy	warstwa malarska	II
2.	ugrowy	warstwa malarska	III
3.	żółty	warstwa malarska	IV
4.	jasnoszary	tynk wapienny	VI
5.	jasnożółty	warstwa malarska	VI

fot 29. Przekrój próbki nr 16 – ściana między lizenami

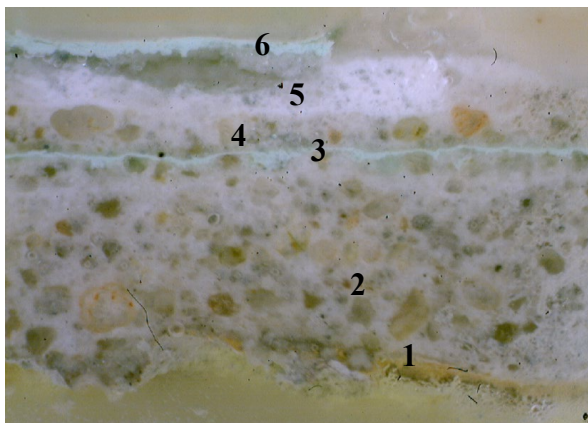

Tabela 3. Próbką nr 9 lizena w naczółku			
Lp.	Kolor warstwy	Rodzaj warstwy	W-wa chron.
1.	żółty	warstwa malarska	IV
2.	biało-szary	tynk wapienno-cementowowy	V
3.	zielony jasny	warstwa malarska	V
4.	biało-szary	tynk wapienno-cementowowy	V
5.	biały	gładź	VI
6.	zielony jasny	warstwa malarska	VI

fot 30. Przekrój próbki nr 9 – naczółek, lizena z prawej strony.

fot 31. Elewacja frontowa – ściana na poziomie 1 piętra na tarasie: A – widok miejsca wykonania odkrywki; B – odkrywka (stan II 2024).

Analiza odkrywki wykonanej na poziomie I piętra na tarasie wskazuje, że w przeszłości wielokrotnie malowano te partie ścian, do których był łatwiejszy dostęp. Często usuwano luźne warstwy malarskie by poprawić przyczepność nowej powłoki. Utrudnia to porównywanie i korelację poszczególnych warstw chronologicznych.

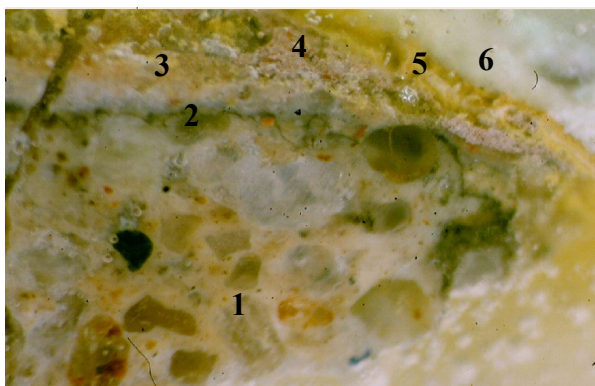

Tabela 4. Próbką nr 3			
Lp.	Kolor warstwy	Rodzaj warstwy	W-wa chron.
1.	żółto-szary	tynk wapienno-piaskowy	I
2.	zielony jasny	warstwa malarska?/ zabrudzenia?	II
3.	biały	warstwa malarska	II
4.	kremowo-różowy	warstwa malarska	III
5.	żółty	warstwa malarska	IV
6.	biały	gładź	V

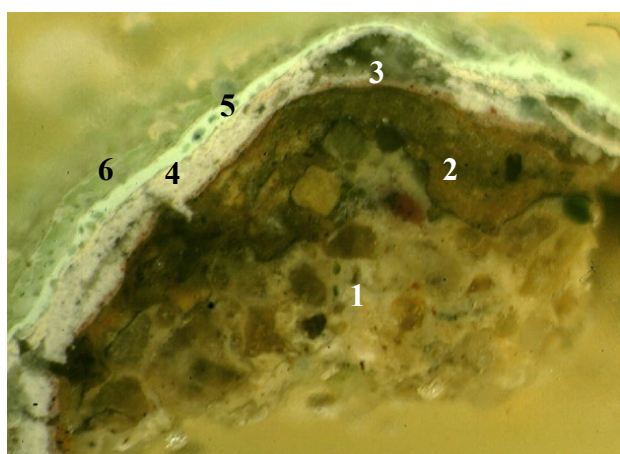
fot 32. Przekrój próbki nr 3.

2.2.2. Detale architektoniczne

Detale architektoniczne znajdujące się na elewacji to: gzyms a także wieńczący naczółek oraz gzyms koronujący, który został wzbogacony o imitację kroksztyn dekorowanych naprzemiennie wypustkami w kształcie rombów lub owali.

fot 33. Elewacja frontowa – naczółek (stan II 2024).

fot 34. Przekrój próbki nr 2 z kroksztyny pod gzymsem koronującym.

Tabela 5. Próbkę nr 2 z kroksztyny pod gzymsem koronującym			
Lp.	Kolor warstwy	Rodzaj warstwy	W-wa chron.
1.	biało-żółty	tynk wapienno-piaskowy	I
2.	żółto-szary	tynk wapienno-piaskowy	I
3.	kremowo-różowy	warstwa malarska	II
4.	biało-różowy	gładź	III
5.	kremowo-żółty	warstwa malarska	V
6.	zielony jasny	warstwa malarska	VI

fot 35. Elewacja frontowa, naczólek: A – fragment ząbkowania pod gzymsem koronującym;
B – odkrywka na podniebiu gzymsu (stan II 2024).

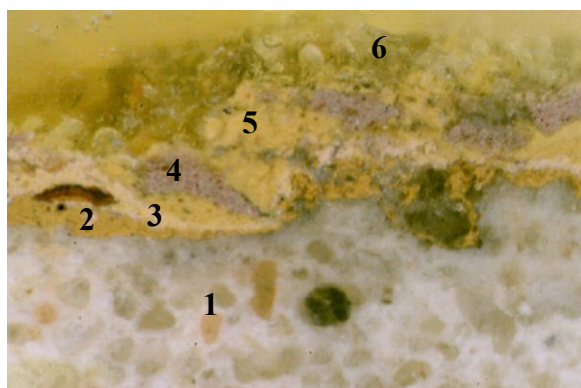

Tabela 6. Próbką nr 4 podniebie gzymsu koronującego.			
Lp.	Kolor warstwy	Rodzaj warstwy	W-wa chron.
1.	jasnoszara	tynk	I
2.	ugrowo-żółta	warstwa malarska	II
3.	różowa	warstwa malarska	III
4.	jasna ugrowo-żółta	warstwa malarska	IV
5.	kremowo-żółty	warstwa malarska	V
6.	zielony jasny	warstwa malarska	VI

fot 36. Przekrój próbki nr 4 – podniebie gzymsu koronującego

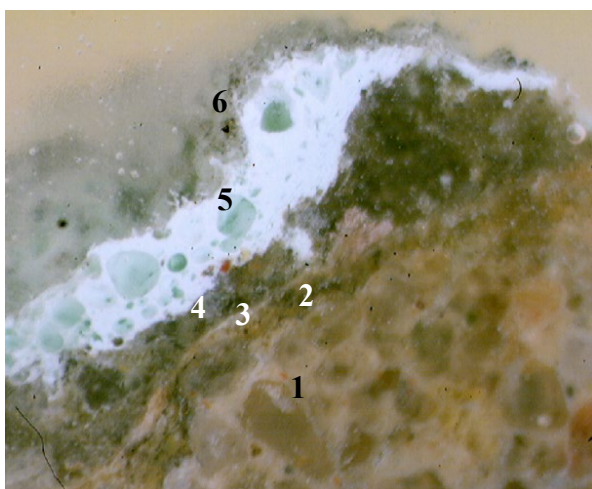

Tabela 7. Próbką nr 7 ząbek kroksztyny z rombem			
Lp.	Kolor warstwy	Rodzaj warstwy	W-wa chron.
1.	kremowo-szary	tynk wapienno-piaskowy	I
2.	szaro-żółty	tynk wapienno-piaskowy	I
3.	różowo-kremowy	warstwa malarska	II
4.	szary	tynk cementowy	IV
5.	biały	gładź lub warstwa malarska	IV
6.	zielony jasny	warstwa malarska	VI

fot 37. Przekrój próbki nr 7 ząbek kroksztyny z rombem (po lewej stronie) naczólek

fot 38. Elewacja frontowa, naczólek, gzyms koronujący (stan II 2024).

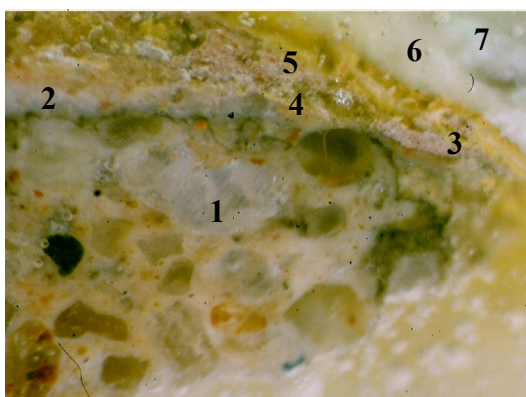

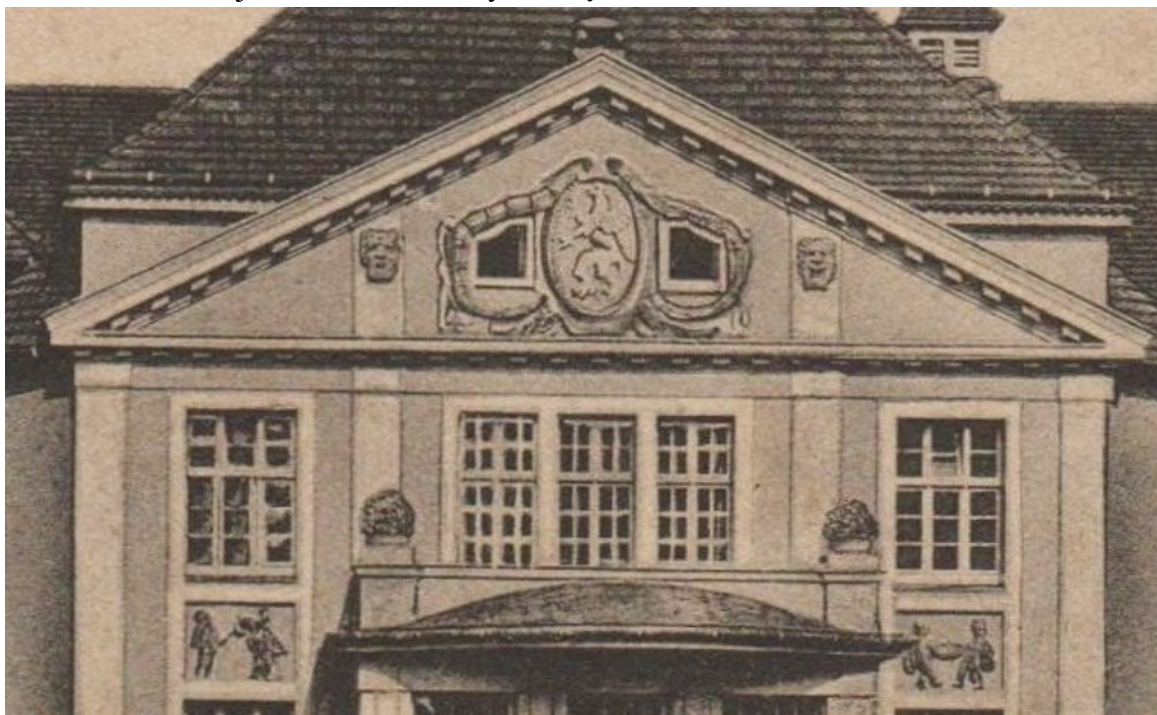
Tabela 8. Próbką nr 3 ząbek naczólek			
Lp.	Kolor warstwy	Rodzaj warstwy	W-wa chron.
1.	żółto-szary	tynk wapienno-piaskowy	I
2.	biały?	warstwa malarska	I
3.	kremowo-różowy	warstwa malarska	II?
4.	żółty	warstwa malarska	III
5.	biało-żółty	tynk wapienno-cementowowy	IV
6.	biały	warstwa malarska	V
7.	zielony jasny	warstwa malarska	VI

fot 39. Przekrój próbki nr 3 ząbek naczólek

Analiza chronologii warstw w odkrywkach i próbkach na ścianach i detalach architektonicznych pozwala stwierdzić, że płyciny pierwotnie nie były malowane i dopiero wtórnie zostały pokryte powłokami farb. Jest to zgodne z analizą historycznych widoków elewacji.

2.2.3. Dekoracje plastyczne

Pierwotnie frontowa elewacja była dekorowana w naczółku, gdzie znajdował się sztukatorski herb otoczony girlandą z liści laurowych oraz dwie teatralne maski symetrycznie umieszczone na lizenach. Ponadto w przestrzeniach między oknami I i II piętra umieszczono płaskorzeźbione płyciny z puttami. Do dziś zachowały się tylko płyciny, natomiast dekoracje z naczółka zostały usunięte w latach 80. XX wieku.

fot 40. Elewacja frontowa, naczółek z dekoracją sztukatorską – stan ok. 1915-1918

fot 41. Elewacja frontowa, naczółek z dekoracją sztukatorską – prawdopodobnie rok 1914²⁶.

²⁶ Datowanie w oparciu o widoczne w kadrze czarno-białe flagi zawieszone dla uczczenia zwycięskiej bitwy pod Tannenbergiem w 1914 r.; <https://skarbnik.tczew.pl/2281/tczew-obecne-liceum-ogolnoksztalcace-im-marii-sklodowskiej-curie-przy-ulicy-szkoly-morskiej-1/> (data wejścia 1.02. 2024).

fot 42. Elewacja frontowa, naczółek z dekoracją sztukatorską – stan w latach 60-tych XX w. (ok. 1963 r.)

Sztukatorska dekoracja z naczółka została całkowicie usunięta – analizując zachowane widoki elewacji miało to miejsce w latach 80. XX wieku. Przez długi czas pole to było puste i dopiero prawdopodobnie w czasie ostatniego remontu zrealizowano także nowy kartusz herbowy.

fot 43. Elewacja frontowa, naczółek pozbawiony dekoracji sztukatorskiej – stan w 1982 r. (fot. Stanisława Zaczyńskiego).

Nowy kartusz herbowy został wykonany z pianki poliuretanowej pomalowanej matową akrylową farbą. Taka technika nie jest zbyt trwała więc obecnie widoczne są liczne zniszczenia i ubytki powłoki farby odsłaniające strukturę coraz bardziej zdegradowanej płyty z zielonej pianki.

fot 44. Herb miasta ze szczytu elewacji frontowej – wykonany z pianki poliuretanowej w miejscu pierwotnej dekoracji sztukatorskiej (stan II 2024).

fot 45. Obecny herb miasta ze szczytu elewacji frontowej – stan zachowania: zniszczenia powłoki malarskiej odsłaniają piankę poliuretanową (stan II 2024).

Historycznym detalem plastycznym zachowanym do dziś są dwie płyciny znajdujące się pomiędzy oknami kondygnacji parteru i pierwszego piętra. Są to płaskorzeźby z głębokim reliefem przedstawiające putta z kwiatami i instrumentem.

fot 46. Elewacja frontowa – płyciny z puttami (stan II 2024).

fot 47. Elewacja frontowa – płyciny z puttami (stan II 2024).

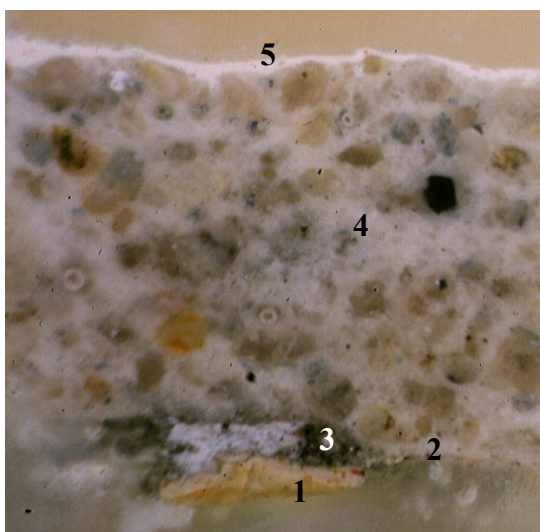

Tabela 9. Próbkę nr 14 – płycina z puttami, tło			
Lp.	Kolor warstwy	Rodzaj warstwy	W-wa chron.
1.	ugrowo-żółty	warstwa malarska	II?
2.	kremowo-różowy	warstwa malarska	III
3.	ciemnoszary	tynk wapienno-cementowowy	IV
4.	biało-żółty	tynk wapienny	V
5.	biały	gładź	VI

fot 48. Przekrój próbki nr 14 – płycina z puttami, tło

fot 49. Elewacja frontowa – fragment płycina z puttami (stan II 2024).

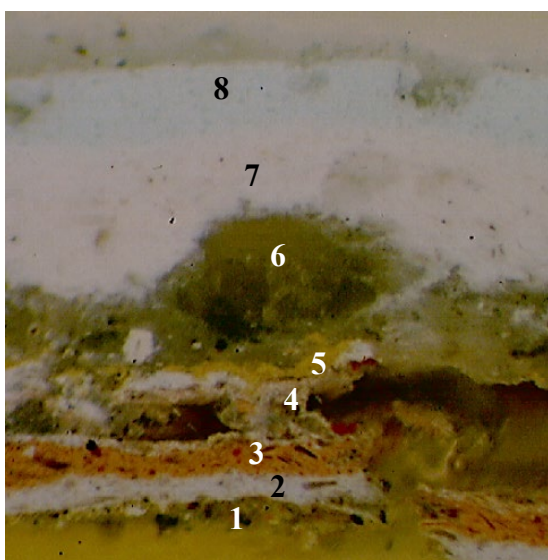
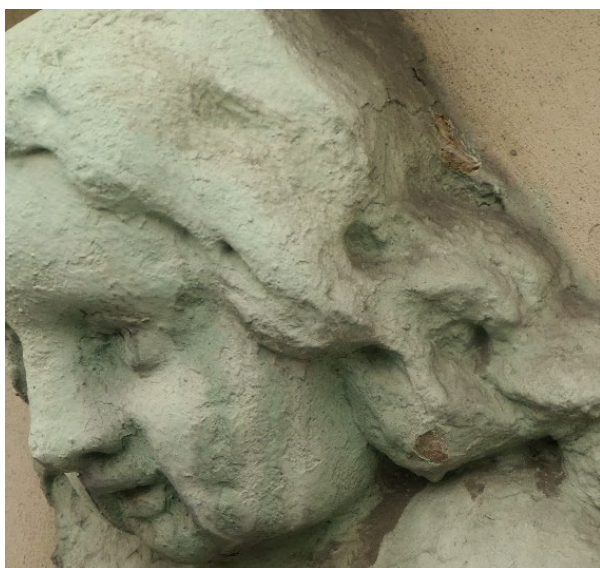

Tabela 10. Próbkę nr 11 – płycina z puttami, pięta			
Lp.	Kolor warstwy	Rodzaj warstwy	W-wa chron.
1.	ugrowo-żółty	tynk wapienno-piaskowy	I
2.	biały	warstwa malarska	I
3.	pomarańczowy	warstwa malarska	II?
4.	kremowo-różowy	warstwa malarska	III
5.	żółty	warstwa malarska	IV
6.	ciemnoszary	tynk wapienno-cementowy	V
7.	biały	gładź	VI
8.	zielony jasny	warstwa malarska	VI

fot 50. Przekrój próbki nr 11 – płycina z puttami, pięta lewego putta.

fot 51. Elewacja frontowa – fragment płyciny z puttami (stan II 2024).

fot 52. Elewacja frontowa, fragment płyciny z puttami (stan II 2024).

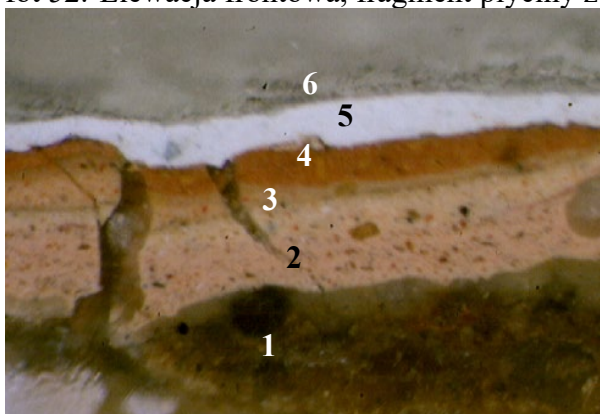
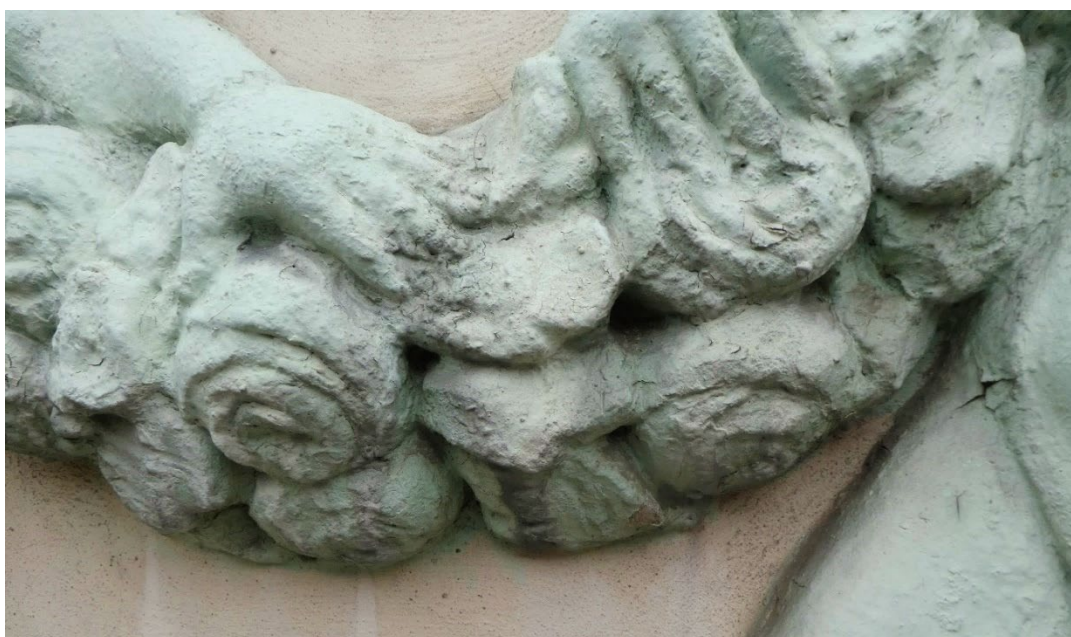
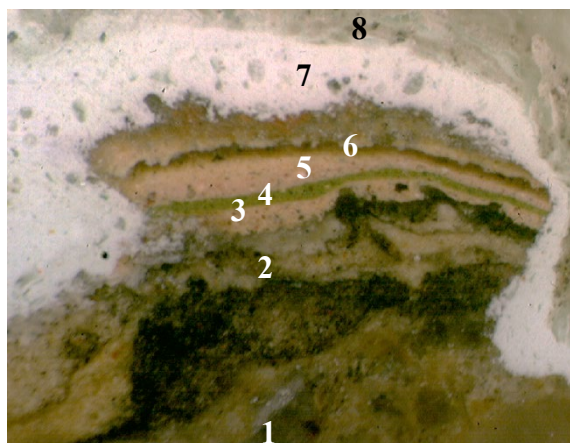

Tabela 11. Próbką 13 płycina putta, włosy putta			
Lp.	Kolor warstwy	Rodzaj warstwy	W-wa chron.
1.	żółto-szary	tynk	I
2.	kremowo-różowy	warstwa malarska	II
3.	kremowo-różowy ciemniejszy	warstwa malarska	III
4.	pomarańczowy	warstwa malarska	IV
5.	biały	warstwa malarska	VI
6.	zielony jasny	warstwa malarska	VI

fot 53. Przekrój próbki nr13 – płycina putta, włosy putta z prawej strony

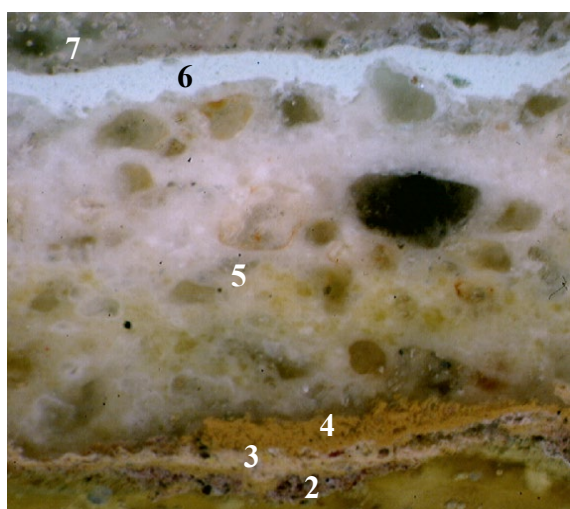

fot 54. Elewacja frontowa, fragment płyciny z puttami (stan II 2024).

fot 55. Przekrój próbki nr 12 płycina putto kwiaty

Tabela 12. Próbką nr 12 płycina putto kwiaty			
Lp.	Kolor warstwy	Rodzaj warstwy	W-wa chron.
1.	żółto-biały	tynk wapienno-piaskowy	I
2.	kremowo-żółty	tynk wapienno-piaskowy	I
3.	kremowo-różowy	warstwa malarska	II
4.	zielony jasny	warstwa malarska	III
5.	kremowo-różowy	warstwa malarska	IV
6.	pomarańczowo-brązowy	warstwa malarska	V
7.	biały	gładź lub warstwa malarska	VI
8.	zielony jasny	warstwa malarska	VI

fot 56. Przekrój próbki nr 15 obramowanie płyciny

Tabela 13. Próbką nr 15 obramowanie płyciny			
Lp.	Kolor warstwy	Rodzaj warstwy	W-wa chron.
1.	kremowo-różowy	warstwa malarska	II
2.	kremowo-żółty		III
3.	kremowy jasny	warstwa malarska	IV
4.	ugrowo-żółty	warstwa malarska	V
5.	biało-żółty	gładź lub warstwa malarska	V
6.	biały	warstwa malarska	V
7.	zielony jasny	warstwa malarska	VI

Analiza chronologii warstw w odkrywkach i próbkach pozwala stwierdzić, że płyciny pierwotnie nie były malowane i dopiero wtórnie pokryto je powłokami farb. Jest to zgodne z analizą historycznych widoków elewacji.

2.2.4. Stolarka otworowa

Obecna stolarka otworowa jest drewniana. Okna w kolorze brązowym – zostały wymienione wraz z ościeżnicami w czasie ostatniego remontu budynku.

W strefie wejścia elewacji frontowej znajdują się przeszklone drewniane drzwi. Większość elementów została wymieniona, a przy tym zrezygnowano z takich detali jak krzyżujące się szpros, które są widoczne na dawnych widokach elewacji.

fot 57. Elewacja frontowa, stolarka drzwi – widok ogólny od frontu (stan II 2024).

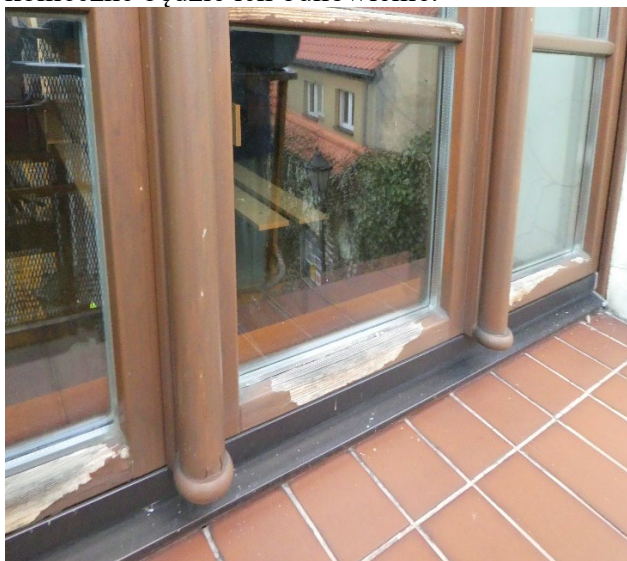
fot 58. Elewacja frontowa, fragment środkowych drzwi frontowych (stan II 2024).

Oględziny pozwoliły stwierdzić, że zachowane elementy snycerskie które wydają się być oryginalne zostały w czasie ostatniego remontu budynku oczyszczone z wszystkich wcześniejszych warstw aż do drewna i pomalowane w kolorze brązowym. Taki sposób odnowienia widoczny jest najbardziej na dekoracyjnych elementach snycerskich (listwa nadproża z wolimi oczkami, kapitel wolutowy w środkowej listwie).

fot 59. Elewacja frontowa, stolarka drzwi: A – widok ogólny drzwi bocznych; B – fragment zachowanych detali zdobniczych (stan II 2024).

Mimo, że stolarka okienna jest nowa, to powłoki malarskie są w wielu miejscach uszkodzone – łuszczą się i odsłaniają drewno. Należy podkreślić, że w związku z tym konieczne będzie ich odnowienie.

fot 60. Elewacja frontowa – widoczny stan obecnej stolarki: łuszczące się powłoki farby (stan II 2024).

Poznanie historycznej kolorystyki stolarki jest możliwe tylko dzięki analizie dawnych widoków budynku, utrwalonych m.in. na pocztówkach z początku XX wieku. Ilustracje (czarnobiałe a także nieco późniejsze kolorowe), zaprezentowane w pierwszej części opracowania pozwalają zauważyć, że stolarka okienna była jasna (prawdopodobnie biała – jaśniejsza niż stolarka drzwiowa), natomiast pierwotna kolorystyka stolarki drzwiowej była prawdopodobnie oliwkowozielona, a dopiero w późniejszym czasie brązowa – tak jak to jest obecnie. Wobec braku zachowanych elementów historycznych (okien) lub braku zachowanych warstw malarskich (drzwi wejściowe) – nie ma możliwości pełnej weryfikacji historycznej kolorystyki na drodze pobrania próbek z obiektu.

3. WNIOSKI Z BADAŃ

Na podstawie badań konserwatorskich ścian elewacyjnych: analizy ikonograficznej dawnych widoków elewacji oraz analizy odkrywek i pobranych z obiektu próbek można stwierdzić, że elewacje budynku były kilkakrotnie remontowane, w wyniku czego:

1. Usunięto sztukatorskie elementy zdobnicze z naczółka (maski na pilastrach; herb miasta otoczony girlandą z liści laurowych) – zapewne ze względu na ich zły stan zachowania;
2. Kilkakrotnie uzupełniano tynki, a także malowano ściany oraz wszystkie detale architektoniczne i zdobnicze zmieniając wcześniejszą kompozycję kolorystyczną;
3. W naczółku zainstalowano wtórny kartusz herbu miasta, który miał w zamierzeniu odtwarzać usunięty pierwotny kartusz – ale wykorzystano niewłaściwą technologię (płyty z pianki poliuretanowej stosowane w budownictwie);
4. Strefę cokołową budynku wtórnie pokryto klinkierem – w miejsce cokołu tynkowanego. Zmieniło to estetykę kompozycji całej elewacji: ciemnoczerwony klinkier stanowi wyraźną dominantę i mocno podkreśla poziome odcięcie cokołu od pozostałych partii elewacji.
5. **Pierwotnie ściany były w kolorze żółto-szarym** (kolor tynku wapienno-piaskowego), **z podkreślonymi bielą niektórymi elementami detali architektonicznych (np. listwy gzymsów; boczne krawędzie lizen, ściana wokół okien).** Detale plastyczne były pierwotnie w takim samym odcieniu co lico ścian. Zróżnicowanie barwne tj. podkreślenie niektórych detali (np. herbu i otaczającej go girlandy) nastąpiło dopiero w późniejszym czasie, w okresie międzywojennym.
6. Ustalenia odnoszące się do kolorystyki stolarki można oprzeć się tylko na analizie dawnych widoków budynku, utrwalonych m.in. na pocztówkach z początku XX wieku. Pierwotna stolarka otworowa została wymieniona na nową.
7. Stolarkę okienną wymieniono w czasie ostatniego remontu na drewniane okna z szybami zespolonymi, malowane na brązowo;
8. W oszklonych drewnianych drzwiach frontowych wymieniono większość elementów takich jak: nowe skrzydła drzwiowe wraz z nowym oszkleniem; usunięto dekoracyjne szprosy w formie krzyżaków, a także niektóre ościeżnice; zachowano i przełożono

historyczne dekoracyjne detale snycerskie, ale usunięto z nich wszystkie warstwy malarskie i pomalowano na brązowo;

9. Pierwotna kolorystyka stolarki ustalona na podstawie dawnych widoków elewacji:
stolarka okienna była biała, natomiast stolarka drzwiowa była oliwkowozielona.

4. POSTULATY KONSERWATORSKIE

Należy przywrócić historyczny wygląd elewacji budynku – to jedyna droga do docenienia wartości zarówno historycznych jak i architektonicznych tego zabytku, które dotychczas były deprecjonowane. Ogólny odbiór estetyczny budynku to nie tylko budowanie aktualnego wizerunku Centrum Kultury i Sztuki, ale w znacznym stopniu jest to odzyskanie ważnego nośnika historii i dziedzictwa kulturowego miasta.

4.1. Elewacje

Należy dążyć do przywrócenia historycznej kompozycji kolorystycznej elewacji:

- Usunąć klinkierową okładzinę na cokole – wracając do cokołu tynkowanego, pomalowanego podobnie jak inne elementy elewacji.
- Usunąć działające destrukcyjnie szare tynki cementowe, pokrywające jako zacierki większość powierzchni ścian oraz elementów architektonicznych.
- Naprawić ubytki i miejscowe pęknięcia wypraw (zaprawy mineralne o dobrych parametrach paroprzepuszczalnych).
- Pomalować elewacje zgodnie z historyczną kolorystyką (farby krzemianowe).

Aby w pełni przywrócić historyczną kompozycję kolorystyczną budynku należy pomalować elewacje na kolory (wg wzornika NCS) zbliżone do historycznych zgodnie z projektem, który jest elementem niniejszego opracowania:

- ściany: S1505G90Y (szaro-żółtawy);
- podkreślenia elementów architektonicznych takich jak lizeny i niektóre elementy gzymsów bielą S0300N.

Przed pomalowaniem należy wykonać próby kolorystyczne i komisyjnie potwierdzić wybór zestawienia kolorystycznego.

4.2. Detal i dekoracje architektoniczne

Detale plastyczne były ważnym elementem kompozycji elewacji.

Obecnie zachowały się jedynie dwie płaskorzeźby z puttami. Natomiast detale w naczółku nie zachowały się i znane są jedynie z archiwalnych zdjęć i pocztówek. Był to sztukatorski herb miasta otoczony wieńcem laurowym oraz dwie maski teatralne umieszczone symetrycznie na lizenach. Mimo, że obecnie w tym miejscu umieszczono herb, który naśladuje pierwowzór, to wykonano go z niewłaściwie dobranych materiałów

(płyt z pianki poliuretanowej). W związku z powyższym postuluje się odtworzenie pierwotnej kompozycji z herbem – jako dekorację sztukatorską.

Płyciny podokienne z puttami są najbardziej interesującym i wartościowym pod względem artystycznym elementem dekoracji, dlatego należy je zakonserwować:

- usunąć wtórne warstwy malarskie;
- uzupełnić ubytki zaprawą mineralną;
- scalić warstwę malarską (punktowanie lub malowanie – w zależności od stanu zachowania po oczyszczeniu z warstw wtórnych).

4.3. Stolarka otworowa

Należy przywrócić historyczną kolorystykę stolarki otworowej. Obecna brązowa kolorystyka stolarki różni się od kolorystyki niezachowanej stolarki historycznej. Okna drewniane, w kolorze brązowym, zostały wymienione wraz z ościeżnicami w czasie ostatniego remontu budynku. Natomiast stolarka drzwiowa w elewacji frontowej została odnowiona poprzez usunięcie wszystkich warstw malarskich i wtórne pomalowanie na kolor brązowy.

Na podstawie dawnych widoków elewacji ustalono, jak była pierwotna kolorystyka stolarki. **Stolarka okienna była biała**, natomiast **stolarka drzwiowa była oliwkowozielona**

Aby w pełni przywrócić historyczną kompozycję kolorystyczną budynku należy pomalować stolarkę w kolorach (wg wzornika NCS) zbliżonych do historycznych, zgodnie z projektem, który jest elementem niniejszego opracowania:

- drzwi: oliwkowozielone (S4020G5Y);
- okna – białe (S0300N).

5. PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

1. Usunięcie wtórnych cementowych tynków z elewacji (mechanicznie, chemicznie).
2. Usunięcie wtórnego klinkierowego cokołu (mechanicznie).
3. Miejscowe podklejanie i konserwacja oryginalnych tynków: w tym w zależności od stanu zachowania: miejscowe odsalanie (kompresy) oraz wzmacnianie (żywice krzemoorganiczne).
4. Uzupełnienie ubytków tynków elewacyjnych zaprawą mineralną.
5. Przywrócenie historycznej kolorystyki elewacji przez pomalowanie ścian (farby krzemianowe). Kompozycję kolorystyczną należy wykonać zgodnie z projektem, który jest elementem niniejszego opracowania. Kolory wg wzornika NCS ściany: S1505G90Y (szaro-żółtawy); podkreślenia elementów architektonicznych takich jak lizeny i niektóre elementy gzymsów białą (S0300N).
6. Konserwacja płycin podokiennych z puttami:
 - Usunąć wtórne warstwy malarskie (mechanicznie, chemicznie).
 - Uzupełnić ubytki zaprawą mineralną.

- Wykonać hydrofobizację (żywice krzemoorganiczne).
 - Scałić warstwę malarską (punktowanie lub malowanie – farby mineralne).
7. Przywrócenie historycznej kolorystyki stolarki otworowej przez pomalowanie farbami alkidowymi drzwi – oliwkowozielone (S4020G5Y); okna – białe (S0300N). Przed pomalowaniem należy wykonać próby kolorystyczne i komisyjnie potwierdzić wybór zestawienia kolorystycznego.

dr hab. Małgorzata Korpala prof. ucz.

Dyplomowany Konserwator Dziej Sztuki
ul. Filtrowa 77/16, 02-032 Warszawa

Rys. 1. Oznaczenie miejsc pobrania próbek na elewacji frontowej na rysunku inwentaryzacyjnym wykonanym przez Biuro Inżynierskie Anna Gontarz-Bagińska.

